

YOSHLARDA DESTURUKTIV XULQ ATVORNING SHAKLLANISHI VA UNING PSIXOPRAFLIKATSIYASI

Kayumova Gòzal Narzullayevna ¹

¹ Termiz davlat universiteti Psixologiya kafedrası òqituvchisi

Toshbayeva Madina Ravshan qizi ¹

¹ Termiz davlat universiteti amaliy psixologiya yònalish talabasi.

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:12.03.2025

Revised: 13.03.2025

Accepted:14.03.2025

Ushbu maqolada yoshlarda destruktiv xulq-atvor xususiyatlarining shakllanishini oldini olish hamda ularga psixologik yordam berish haqida chora va tadbirlar haqida ma'lumotlar berilgan.

KALIT SO'ZLAR:

Yoshlar, sog'lom muhit, bola, ruhiy holat, alkogolizm, psixologik yordam.

KIRISH. Hozirgi globallashuv zamonida ayniqsa yoshlarda turli xil buzg'unchi xatti harakatlar yani biror nasani yo'q qilishga qaratilgan, yovuz òy-fikrlar asosan ichki faoliyatning og'zaki yoki boshqa ko'rinishlari hisoblanadi. Yòq qilish tuchunchasi shaxsning ong hayollarini hamda barcha sohalarini qamrab oladi. Bunday xatti harakatlar shaxsning mavjudlik sifatining yomonlashuviga o'z harakatlariga tanqidiy munosabatning pasayishiga, sodir bo'layotgan narsalarni idrok etish va talqin qilishning kognitiv buzilishiga o'z-o'zini hurmat qilishning esa sezilarli darajada pasayishining buzilishiga olib kelishi mumkin. Bu ko'pincha shaxsning mutlaq izolatsiyasiga qadar ijtimoiy moslashuvga olib keladi. Har bir xulq-atvor modeli bolalik davrida shakllanadi. Bir sòz bilan aytganda bolalarda shakllarga xulq atvorning nomoyon bòlishi dastlab ota ona tarbiyasida yaqqol ko'zga tashlanadi. Xulq atvor asosan oilada shakllanadi va kamol topadi. Ota –onaning farzandlarga bo'lgan munosabati uning roli ayniqsa farzand hayotida katta ahaniyat kasab

etadi. Farzandning yaxshi xulq atvor egasi bòlishi ota onaning berayotgan tarbiyasi hamda e'tibori bilan bog'liq hisoblanadi. Uning yuksak kamolga yetishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxs kamolotining barcha bosqichlarida yani bolaning tug'uguncha va bog'cha yoshidan etiboran to kasbiy mahorat egallagunga qadar shakllana boradi.

Desturuktiv shaxs – bu vayron qiluvchi ongsizlikka tayanib harakat qiluvchi shaxsdir. SHuni aytib o'tishimiz kerakki, desturuktiv shaxs faoliyatining turlaridan bu o'z- o'ziga buzg'unchi munosabat bo'lib o'z joniga qast qilishni ham o'z ichiga oladi. Insonlarning desturuktiv xulq –atvoring mohiyatini tushinishga L.S.Vigotskiyning "Madaniy va tarixiy yondoshuv" konsepsiyasida quyidagi fikrlar keltirib o'tilgan. U har bir shaxsni biologik yetukligi va madaniy rivojlanishi aniq ajratib turadi degan goyalarni ilgari surgan. Birinchisi shaxsiyatni shakllantirish tug'ma asos bòlib uni albatta e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Ikkinchisi ijtimoiylashuv jarayonida shakllangan va rivojlangan shahsiy rivojlanish mazmuni bu har bir insonni o'rab turgan jamiyatdagi real munosabatlar samarasidir.

Albata ijtimoiylashuv yosh bola desturuktiv xulqiga tasiri juda katta deb hisoblaymiz chunki yosh bolalarning atrofidagi insonlar muhim ahamiyat kasb etadi. Deviant xulq-atvorning nisbatan keng tarqalgan shakllari quydagilar hisoblanadi :

Ichkilikbozlik

Bu borada ilmiy adabiyotlarda bir necha tasniflar mavjud:

1. Alkogolni har-har zamonda iste'mol qilish.
2. Alkogolni ko'p iste'mol qilish — spirtli ichimliklarni muntazam, ya'ni haftada bir martadan bir necha martagacha yoki birvarakayiga o'rtada tanaffus bilan ko'p mikdorda (200 ml.dan oshiq).
3. Alkogolizm — spirtli ichimliklarga patologik (muttasil) o'rganib qolish bilan tavsiflanuvchi kasallik.

Dalillarga murojaat qilinsa, 70 foizga yaqin qotillik, 80-90 foiz bezorilik asosan mastlikda ro'y beradi degan xulosalar aniqlandi.

- 100 gramm aroq ichish kishi jismidagi faol ishlayotgan 7500 to'qimani yo'q qiladi.
- Ichkilikka berilgan insonlarning 25 foizi spirtli ichimlikdan mast paytda o'zini o'ldirishni xayolidan o'tkazadi degan fikrlar ham yòq emas.

100 gramm "ofat suvi" sportchini ikki haftaga "ish"dan chiqaradi.

- 13-14 yoshli o'g'il yoki qiz bolaga beriladigan bir qadah kuchsiz vino ham katta yoshli odamning bir shisha aroq ichgani kabi salbiy ta'sir ko'rsatadi. Spirtli ichimliklar nafaqat yoshi katta insonlarni balkim yoshlarni ham òz domiga tortib kelmoqda. Yoshlarda

desturuktiv xulq atvor turli xil omillar natijasida paydo bo'lishi mumkin. Bunday xulq-atvor, odatda, o'zini yo'q qilishga, boshqalar bilan munosabatlarda nizolarga yoki jamiyatga zarar yetkazishga olib keladi. Bunga ko'plab sabablarni misol keltirishimiz mumkin:

1. Oilaviy muammolar: Yoshlarda destruktiv xulq ko'pincha oiladagi nizolar, ajrimlar, beparvo qarashlar yoki ota-onaning befarqligi sabab bo'ladi. Bolalar bunday vaziyatlarda tashqi muhitdan do'stlar izlashga moyil bo'lib, turli xil insonlar davrasiga qo'shilib qolishi ham mumkin. Bunday muammolar o'zini anglash va xavfsizlikni izlash hissi bilan bog'liq.

2. O'qishdagi qiyinchiliklar: Maktabda yoki ta'limda muvaffaqiyatsizliklar, ustozlar yoki tengdoshlari bilan bo'lgan nizolar yoshlarni qiyin vaziyatlarga olib kelishi mumkin. Bu esa ularda kuchli g'azab va bezovtalikni keltirib chiqaradi. Agressiv xulq atvorni ham namayon bo'lishiga olib kelishi mumkin.

3. Do'stlar va atrof-muhitning salbiy ta'siri: Do'stlar yoki jamoa a'zolarining destruktiv odatlari. Masalan, alkogol, giyohvand moddalar yoki jinoyatchilik. Yoshlarning sog'lom muhit tarziga ta'sir qilishi mumkin.

4. Psixologik muammolar: Depressiya, tashvish, empatiya kabi holatlar bolalarda tez tez sodir bo'lishi ham kòzda tutiladi. Bu sabablar bolalarda yolg'izlik hissini ham uygotishi mumkin. Yosh bolalarda destruktiv xulqning shakillanishida va bunga qanday qilib amaliy yordam berishimiz mumkin?

Avvalo buning sababini aniqlashimiz kerak. Ya'ni uning tashqi muhitini, ota-onasi, o'qituvchi, do'stlari bilan munosabati hamda uning ayni paytdagi psixologik ruhiy holatini bilishimiz kerak bo'ladi. Bolaning muammarini yechishga avvalombor uning ota-onasi, o'qituvchisi, psixolog amaliy yordam berishi kerak.

Har qanday sharoitda ham inson irodali, o'z oldiga maqsad qo'yib shijoat bilan harakatdan to'xtamasligi kerak. Irodasi mustahkam insonlar bunday qiyinchiliklarni yengishga qodir bo'ladi. Avvalo inson maqsadlariga yetishga o'zini ishontira bilishi hamda ozida bu ishonch uchun kuch topa olishi lozim bo'ladi.

Chunki inson o'zi ishongan narsagagina birovni ishontira oladi. Ozida qanchalik ishonch doirasini kengaytirsam, qolgan shaxslarning fikrini ham o'zgartira oladi. Aslida qobilyatsiz insonlar bo'lmaydi faqat berilgan qobilyatlarni rivojlantirmaydigan dangasa insonlar bo'ladi. Har qanday yovuz illatli goyalar asosan bekorchi insonlardan kelib chiqadi. Insonlar biron bir mashg'ulot bilan shug'ullanganda o'z ishlari bilan bandi bo'lib, yovuz goyalarni oylashga ham vaqt ajrata olishmaydi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkin-ki, vaqtida berilmagan e'tibor va mehr kelajakda turli xil noxush voqealarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. To'g'ri berilgan tarbiya

muvaqqiyatning kaliti ham bòlishi mumkin. Qanchalik kòp bolalarga e'tibor berilsa ,shunchalki so'g'lom muhitning shakllanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Narzullayevna, K. G. Z., & Qizi, Y. M. H. (2022). NEGATIVIZM DESTRUKTIV SHAXS XUSUSIYATI SIFATIDA. Science and innovation, 1(B3), 851-853.

2. Каюмова Г., И Суюнова Д. (2023). РОЛЬ РОДИТЕЛЕЙ И УЧИТЕЛЕЙ В РАСКРЫТИИ СПОСОБНОСТЕЙ РЕБЕНКА. Модели и методы в современной науке, 2(1), 133-135.

3. Нарзуллаевна, Г. К. (2022). Психологический анализ факторов, которые разрушают прочность семьи. Web of Scientist: Международный научно-исследовательский журнал, 3 (6), 1528-1523.

